

**Képirók** Toronyzene (antológia)  
Szerk. Kárpáti Kamil  
Stádium Kiadó – Új  
Átlók, Bp., 2009.

Egy könyv, amely nem szorul kritikára. Pontosabban bírálattá tárgya nem lehet, olyan tökéletes. Formai bravúr, tartalmában kincsesház. Pesterzsébeti költő, Kárpáti Kamil a szerkesztője, mégsem versantológia a kötet, hanem album, képzőművészek keze láttamoz vízzel minden oldalt, lapot, domináns jegy a freskó, a festmény és a művészfotó, de a cím a legelvontabb művészeti ággal is asszociál: *Toronyzene*. Azt hinné az olvasó, mikrovilágról kap tudósítást, hisz Pesterzsébet (nevezték Erzsébetfalvának, Pestszenterzsébetnek, a tizenkilences vörös terror idején Leninvárosnak) jelenleg a főváros XX. kerülete, de ha el akar mélyülni ebben a gazdag művészvilágban, egyfajta *Ki, kicsoda?* szótárat kell szerkesztenie magának, hogy el tudjon igazodni a név-tengerben. Nemcsak a nevek sokasága okoz gondot. Az alcím – *Reneszánsz* – jelzi a partatlanságot, a korszakokon, az időtereken átnyúló törekvést, azt, hogy a posztmodern akarnokok által lepusztított romvilágunkba tizenöt írástudó, hét képzőművész és öt művészfotós (Gí két csoportban is szerepel) át akarja menteni a művészi szépet, az eszményt, a képet.

Szerencsére fiatal költőnk, Szentmártoni János tanulmányírára adta a fejét (*A madárember. Csillag Tibor és a pesterzsébeti reneszánsz*), és ez a remek kalauz segít áttekinteni, asszimilálni mindazt, ami Pesterzsébeten 1945 óta történt úgy, hogy közben portrét készít egy alig ismert, nagy lírikusról, Csillag Tiborról, jelen idővé varázsolja a középkori reneszánszot, és azt egybeolvasztja „*a XX. század klasszikussá érett avantgárd eredményeivel*”. Nem kis teljesítmény! Közben sorsok, emberek és nemzedékek tragédiái vonulnak a szemünk előtt. A rémséges világháború után – szent örületben – írók, költők, festők akarnak Pesterzsébeten új „Aranykort” teremteni, de három évig sem tartott a káprázat – idézem Szentmártonit – „*napiját Rákosi rémséges éjszakája elborította szívükben*”, Kárpáti Kamilt hét és fél évre, Csillag Tibort két és fél évre börtönözték be, mivel reneszánsz imádatukban tiltott határátlépésre vetemedtek, Itáliába akartak szökni. Pusztult itt az ember, robbant szilánkjaira a tehetség, a testben, lélekben, tehetségben robosztus festőt, Gaál Imrét (jelenleg az ő nevét viseli a pesterzsébeti galéria) a kilátástalanság, a szesz és a mértéktelen munka pusztította el negyvenkét évesen, Béri Géza öngyilkos lett..., és folytatni lehetne a szomorú felsorolást, ötvenhat is tizedelt (Zsombok Tímár Györgyöt bezárták): nincs pontos leltára a veszteségeknek.

Az album azonban nem egyéni sorsok leltára, az *Átlók* és az *Új Átlók* társaság művészetét kívánja rögzíteni az örökkévalóság számára. És itt már elkerülhetetlen kiemelni hatot a névtengerből: Gaál Imre festő, Kárpáti Kamil költő, Rátkay Endre festő, Csillag Tibor költő, Czétényi Vilmos festő, Juhász Sándor képzőművész, költő a hatvanas évek elején *Átlók* néven baráti társaságot hozott létre Pesterzsébeten, amelynek célja eredetit (és nagyot) alkotni az ókori görög gondolkodók és a középkori reneszánsz művészek bűvöletében, és természetesen a jelenkor európai áramlataiba is bekapcsolódni. „Nem tudok még egy művészeti csoportról, a magyar kultúra történetében – írja Szentmártoni János –, amelynek tagjai olyan egységes mitológiát tudtak volna teremteni barátságukból, gyermekkori emlékeikből, szűkebb pátriájuk történelméből, mint az Átlók, s mindezt úgy, hogy soha nem maradt ez a mitológia provinciális, az első pillanattól kezdve egyetemes, Gaál, Kárpáti és Rátkay esetében pedig monumentális is egyben.” Az esszenciális kérdés éppen ez: a maradandóság és a mulandóság. A provinciális és az egyetemes. Kérdések hosszú sora kígyózik előttünk: miért nem él legalább az országos köztudatban Rátkay Endre négy olyan kongeniális festménye, mint a *Shakespeare (Calendarium, részlet)*, *Találkozunk 2000-ben (Calendarium, részlet)* *Dante és Beatrice (Calendarium, részlet)* és a *Búcsú a menyasszonytól?* Mindhárom képen egyértelmű a reneszánsz ember életöröme, heroizmusa, méltósága, a szecesszió dekorativitása és erotikacentrizmusa és az avantgárd korlátokat áttörő indulata, anélkül, hogy pillanatig is elhalványulnának a szerző egyéni stílusának jegyei. Miért nem zárandokolnak ezek a Szent Erzsébet főplébánia templom színes ablaküvegeinek megcsodálására? Két híres szentünk, Erzsébet és István tetteit, legendáit teremtette újjá itt Gaál Imre! Egyiken igazi kuriózum, a gyermek-Erzsébet rózsakötényes csodatétele és II. Rákóczi Ferenc feleségének, Hesseni Amáliának ősanja látható többek között, másikon a Szent Jobb egyedülálló ábrázolása, Szent István-kori történelmünk különböző tablói, jelenetei között. (Kárpáti Kamil értő esszé tanulmányt írt szerencsére Gaál Imre „ismeretlen” remekművéről.) Miért nem közismertek Nagy Sándor freskói, üvegablak-festményei? Miért nem tudunk többet Juhász Sándor fantasztikus galériájáról, freskóiról, biblikus alakjairól? Gyurkovics Tibor nagy jövőt jósolt neki egykoron, „a magyar piktúra nagy darabjainak” nevezte legtöbb alkotását. Czétényi Vilmos, ugyancsak pesterzsébeti képzőművész (a főiskolán Bernáth Aurél tanítványa) hihetetlen rajztudásával, szobrászatot imitáló „*plasztikus modellálásával*” (Rózsa Gyula) zavaró túlzás nélkül: világielenség lehetne.

A névsor nem folytatható, mert végtelen, a fájó „miért?” azonban sorjázik és torlaszokban rakódik le bennünk.

Miért nem tud többet a világ Pesterzsébet művészetéről? Miért nem hallszik be a „toronyzene” legalább a Nagykörútig? Azért, mert külváros? Lehet „provinciális-musra” ítélni nagyformátumú alkotókat csupán, mert néhány kilométerrel távolabb éltek, élnek a központtól? Az írott szó terjedését szerencsére nem gátolják olyan mértékben falak, tárlattermek, mozaikok, ablaküvegek, mint a freskókét, festményekét, ezért az albuma szerkesztett versek, prózaszövegek más kiadványokban is megjelenhetnek, és eljuthatnak az olvasókhöz, Báger Gusztáv versei például német, angol, francia nyelven is. Különös örömmel bukkan az olvasó a Janus óta számunkra kedves lírai műfajra, a panegiriszre. Mivel a művészcsoporthoz tagjai minden pillanatban érezték a fészkek melegét, a közös munka, a közös szórakozás boldogságát, ezért olyan önfeledt versbeszéddel szóltak egymásról, mint a régi görögök. A fél-szeg, törékeny alkatú Csillag Tibor például harsány hangon, bugyborékoló örömmel magasztalja barátját, Gaál Imrét a *Barátság* versében: „Én is, ki, míg ifjú valék – s nem is kellene

ezt régmúltba tennem, / s az ifjúság arany patakja zuhogott rám, / micsoda bámulattal néztem a bálványt a hegytetőn! / Gaál Imre volt az ő neve.” Pindaros is írhatta volna. Visszapillantó tükörben is megjelenik ez a titán-ember, Szentmártoni János *Galambok a galériában* – Gaál Imre emlékének című látomás-sorozatában, bizarr költőgalamb-festő metamorfózisában a konkrét világból absztrakt fogalmak kavalkádjá lesz, egyetlen folyamat követhető nyomon csupán, a különös túlvilági, hátborzongató nyomozás: „követve tovább füstgagyó nyomod / e bulgakovi boszorkány-úton, / ráleltem lángoló szobraidra / – fordított fák közt, gyökerek szórta / homok-esőben álltak, velük én, / egy lángban.”

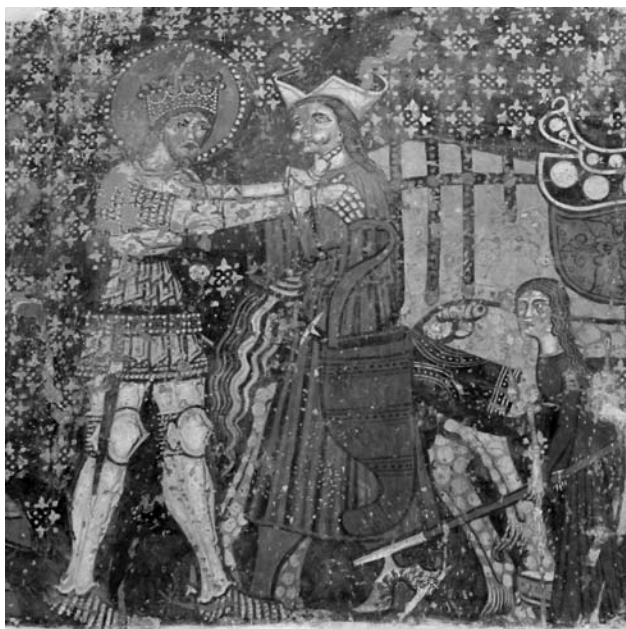
Rózsássy Barbara üdítő, nyugtató verszenéje a *Vészkiáratban* a népköltészet 4/2-es ütemezését imitálja, Janus Pannoniust idézi, ritmusában Arany Jánost („Királyasszony kertje, / kivirult hajnalra...”), és joggal teszi ezt, mert a verset eszményképeknek, *Gínek és Kamilnak*, vagyis a Kárpáti-házaspárnak ajánlja. Ez a panegirisz már sokkal elvontabb, áttételesebb: „Úgy indulok útnak, / ahogy letelepszik, / Padovára este. / Bennem a sötétség / sűgva

bontja szárnyát, / mintha volna angyal / – pedig csak az éj hív, / hullámszik a mélye, / akár tenger-múltam.”

A pesterzsébeti művészek csoportjának két kulcsfiguráját, Kárpátiné Lőkös Margit fotóművészt, a Stádium Kiadó vezetőjét és Kárpáti Kamil mindenest köszönti a hálás tanítvány, hisz költői kibontakozásának médiuma volt a Stádium Fiala Írók Köre, az Új Átlók Művészeti Társasága, és természetesen a Stádium Kiadó.

Az album próza anyaga érthetően szűkre szabott, de tartalmaiban nem kevesebb. Életrajzi kislexikon is kongeniálisnak nevezi Kirják Miklós *Haláltánc* képsorát, amellyel Erdei Lilla *Végidő* című novelláját illusztrálta.

A képírás tökéletes, lényegében mindegy, hogy Erdei félelmetes pestis-történetét olvassuk-e, vagy Kirják csontváz alakjai, madárfejű emberei, kecskén lovagoló boszorkányai, döngkeselyűi miatt borzongunk. Olyan az összhang szöveg és kép között, amilyen hajdan a magyar képzőművészetben Madách Imre *Az ember tragédiájának* tablói és Zichy Mihály híres illusztrációi között megvalósult. A másik pró-



Székeleyderzs, Szent László és a kun küzdelme

zaszöveget, Csernák András *Narciss*-szát helyszíne miatt csak megemlítjük. Utolsó betűig hű marad a címhez: teljes a feltárulkozó nyitottság, a végső határig hatoló önboncolás.

Az album, az *Átlók* és az *Új Átlók* művészértársaságnak, festőknek, költőknek, prózaíróknak kivételes ízléssel, szak-tudással összeállított, könyvbe zárt tárlata. Méltó emlékmű az elköltözötteknek, és biztatás az újaknak, a fiataloknak, akik szép számmal vannak jelen. Ez a remény. Erdei Lilla versei és elbeszélései, Viola Szandra „*felelős önteremtő*” munkája, Szentmártoni János hiteles szava, versbeszéde, közéleti szerepvállalása reményt ad arra, hogy a fiatalok, a huszonévesek, a harmincévesek messze hangzó toronyzenéjére jobban odafigyel a világ. Legalábbis ez a mi kicsi magyar világunk. S ha az sem? Akkor marad a végső vigasz, a Báger Gusztáv *Új Átlók – Meditáció* című verséből választott idézet hallatlanul szép kérdése-gondolata: Hová vezet az Úr kedvéért és a magunk öröme, lelkünk üdvére lejtett tánc tüze, heve? „A befelé táncolás öröme, Uram, / közelebb visz-e Hozzád?” Költői a kérdés.

Hegedűs Imre János